

نشریه تازه‌های اطلاع‌رسانی

و مهارت‌های اطلاع‌یابی

شماره ۴۲- زمستان ۱۳۹۴- ISSN: 1684-

سر مقاله (دکتر زهره عباسی)

نتایج کربن ۱۴ بر روی کهن‌ترین نسخه‌های قرآن (محمود صدیقی)

انواع ابر داده و کاربرد آن در بازیابی اطلاعات (مریم رفیع)

معرفی خانم آزاده جاویدی کتابدار پیشکسوت بخش سفارشات (رقیه دهستانی)

صفحه آرا: اعظم عباسی

نشریه تازه‌های اطلاع‌رسانی
و مهارت‌های اطلاع‌یابی

صاحب امتیاز: مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

سردبیر: دکتر زهره عباسی

مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

دانشگاه فردوسی مشهد

بر اساس استاندارد فضاهای کتابخانه، فضای مطالعه برای ۲۵٪ دانشجویان و به ازای هر دانشجو ۲/۵ متر مربع در نظر گرفته می‌شود. بنابراین، تأمین سالن مطالعه با فضایی که جوابگوی نیاز دانشجویان و پژوهشگران دانشگاه باشد، همواره یکی از دغدغه‌های مهم و اصلی کتابخانه‌ها است. در سال ۱۳۹۱ که جمعیت کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد صورت گرفت و منابع کتابخانه‌ای از ۱۱ دانشکده به کتابخانه مرکزی منتقل شد، فضاهای کتابخانه‌ای در دانشکده‌ها به فضاهای مطالعه اختصاص یافت. بر اساس استانداردهای تعریف شده تا رسیدن به حد مطلوب هنوز فاصله وجود داشت و به همین دلیل در سال ۱۳۹۳ سایت رایانه و سالن مطالعه دانشگاه در محل ساختمان قدیم کتابخانه راه‌اندازی شد. با توجه به محل این ساختمان که در مجاورت خوابگاه‌های دانشجویی است و نیز ساعت فعالیت آن و نیز در نظر گرفتن امکانات رفاهی به نسبت مناسب، به سرعت مورد استقبال و استفاده دانشجویان قرار گرفت و نیاز به گسترش آن احساس می‌شد. در اواخر سال ۹۴ شرایطی فراهم شد که با در اختیار قرار گرفتن بخش دیگری از آن ساختمان و انتقال کارگاه آموزش‌های کتابخانه‌ای به ساختمان اصلی، ظرفیت فضاهای مطالعه در این ساختمان از ۳۰۰ نفر به ۵۵۰ نفر افزایش پیدا کرد. علاوه بر آن در ساختمان اصلی کتابخانه در کنار مخزن کتب فضایی با ظرفیت ۸۰ صندلی مطالعه آماده و به عنوان سالن مطالعه مورد بهره‌برداری قرار گرفت. در سایت رایانه دانشگاه نیز در حال حاضر بیش از ۱۶۰ کامپیوتر جهت استفاده دانشجویان در نظر گرفته شده است. بنابراین با توجه به مطالب پیش گفته، در حال حاضر بیش از ۳۰۰۰ صندلی مطالعه در فضای پردیس دانشگاه موجود است. با توجه به استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی تا رسیدن به میزان مطلوب هنوز فاصله وجود دارد که امید است با اجرای فاز دوم ساختمان کتابخانه مرکزی دانشگاه این فاصله تعدیل شود.

نتایج کربن ۱۴ بر روی کهن‌ترین نسخه‌های قرآن

در بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس (بهمن ۹۴)^۱

بیست و پنجم بهمن‌ماه سال ۱۳۹۴ این نشست علمی در محل بنیاد پژوهش‌ها برگزار گردید. سایت‌ها و خبرگزاری‌ها از جمله ایسنا، آستان نیوز، خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا) و دیگر سایت‌ها گزارش آن را به طور مشروح منعکس نمودند. پیش از این، در بیست و یکم بهمن ماه نیز پروفیسور میسائیل مارکس مدیر این پروژه تحقیقاتی در تهران و محل بنیاد دایره‌المعارف اسلامی در نشستی دیگر به معرفی طرح خود پرداخته بود. همچنین پروفیسور مارکس در سال ۲۰۱۴ در کنفرانس بین‌المللی برلین با موضوع «قرآن پژوهی» بیاناتی در همین زمینه داشته است. از این رو با توجه به اهمیت این پروژه ضروری می‌نمود که گزارش نشست آستان قدس به صورت مشروح ارائه گردد. بخش اول گزارش سایت‌ها از این نشست و دیگر سخنرانی‌ها است که برای تکمیل بحث آورده شده است. بخش دوم نقل مستقیم و یادداشت‌های شخصی است. مطالب پایانی مربوط به مفهوم کربن ۱۴ و استفاده آن در نسخه‌شناسی است.

این نشست علمی- تخصصی با حضور مدیر پروژه پروفیسور میسائیل مارکس، پژوهشگر و شرق‌شناس آلمانی و جمعی از پژوهشگران و محققان در تالار شیخ طوسی بنیاد برگزار شد و در آن پروفیسور مارکس به بیان گزارشی از پروژه خود موسوم به کورپوس کورآنیکم (corpus coranicum) پرداخت. وی اظهار داشت پروژه «تحلیل سالیابی کربن ۱۴» پروژه‌ای ۱۸ ساله است و این تحقیقات در فرهنگستان برلین انجام می‌شود و همه گزارش‌ها و هزینه‌ها از سوی هیئت علمی این فرهنگستان انجام می‌شود که اطلاعات کسب شده به صورت رایگان از طریق وب سایت در اختیار مراجعان قرار می‌گیرد.

این پژوهشگر آلمانی در ادامه با اشاره به تحقیقات خود در زمینه نسخه‌های خطی و قرآن‌های قدیمی، افزود: با مطالعات و تحقیقات بسیاری دریافته‌ام هیچکدام از قرآن‌های موجود خطی حاوی زمان‌نامه و وقف‌نامه نیستند و از خود این قرآن‌ها نمی‌توانیم به تاریخ نگارش آنان دست یابیم از این رو به تحلیل "سال‌یابی کربن ۱۴" روی آوردیم. پروفیسور مارکس، در رابطه با این پروژه بیان کرد: این پروژه یک طرح نسخه‌شناسانه است، اما هیچگاه تاریخ دقیق داده‌ها را نمی‌توانیم مشخص کنیم، بلکه معیار ما به شیوه تحقیق غربی، خط‌شناسی است و هدف مشخص شدن تقدم و تاخر نسخه‌ها است. از این رو به سراغ روشی علمی رفتیم تا دقیق‌تر تاریخ را برای ما مشخص کند.

او گفت: این پروژه که نخستین بار به روش کربن ۱۴ به منظور تاریخ‌گذاری نسخ خطی انجام شد به صورت نظام‌مند به مطالعات و یافته‌های خود می‌پردازد و برای دستیابی به این مهم، به طور عمده به تحقیقاتی بر روی پوست نوشته‌ها اعم از متن قرآن و سایر آثار خطی می‌پردازد. همچنین ادامه داد: از آنجایی که فرایند تولید پوست در آن زمان بسیار پیچیده بوده، ما با مطالعات بر روی این پوست‌ها دقت سالیانی کربن ۱۴ را می‌سنجیم و همچنین این

۱. محمود صدیقی، کارشناس ارشد مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

تحقیقات به ما نشان می‌دهد که پوست نوشته‌ها متعلق به چه دورانی بوده‌اند. مارکس در پایان توضیح داد که ما بیش از ۲ هزار برگ نسخه خطی در اختیار داریم ولی در فرایند تهیه نمونه از نسخه‌های خطی باید توجه و دقت زیادی داشت زیرا هر گونه آلودگی، نتایج آزمایش را غیر معتبر می‌کند و موجب می‌شود تاریخ نسخ را قدیمی‌تر نشان دهد.

سخنان مارکس در بنیاد دایره‌المعارف اسلامی

پروفسور مارکس بعنوان مدیر پروژه «کورپس کورانیوم» آکادمی برلین- برندنبرگ آلمان در سخنرانی خود در مرکز دایره‌المعارف اسلامی نیز پیرامون روند و نتیجه این تحقیقات به طور اجمال توضیحاتی داده است: او یاد آورد که طی سال‌های گذشته، این طرح بیش از ۴۰ نسخه خطی عمدتاً قرآنی را با استفاده از آزمایش کربن ۱۴ سالیابی کرده که نتایج آن گاه در رسانه‌ها خبرساز شده است. این پروژه رویکردی نو در قرآن‌پژوهی غربی را مطرح کرده و البته دارای مزایا و معایب خاص خود است. همچنین وی به برخی مسائل و مشکلات پیش روی سالیابی نسخ خطی قرآن به روش کربن ۱۴ اشاره کرد که عبارت از جنس موادی همچون پوست حیوانات، پاپیروس، شرایط جغرافیایی، تخریب بخشی اندک از صفحات نسخ دست‌نویس جهت تحقیقات آزمایشگاهی و برخی عوامل انسانی است. او یاد آور شد این تحقیق به نوعی «تاریخ تحول قرآن از سده اول تا چهارم» رادبر می‌گیرد. این پروژه در مجموع شامل ۴ قسمت است که عبارت از: «بررسی نسخه‌های قرآنی»، «مقایسه قرائت‌های قرآن با یکدیگر»، «شناخت سیاق تاریخی، دینی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در عصر نزول قرآن برای شناخت بهتر متن قرآن و در نهایت شرحی تاریخی - ادبی در متن قرآن مبتنی بر داده‌های حاصله از سه بخش دیگر را شامل می‌گردد. طرح مذکور از سال ۲۰۰۷ میلادی در فرهنگستان علوم برلین در شهر «پوتسدام» آلمان آغاز شده و به طور تخصصی به پژوهش درباره تاریخ متن قرآن می‌پردازد. و هم اکنون با نظارت «انگلیکا نویویرت»، مدیریت «میشائیل مارکس» و با همکاری ۱۲ محقق ادامه دارد پیش بینی می‌شود مدت ۱۸ سال به طول انجامد که در حال حاضر به نیمه راه رسیده است.

سخنان مارکس در نشست تخصصی آستان قدس

۱. این پروژه در فرهنگستان علوم برلین جریان دارد و تحت حمایت مالی دولت است ولی دولت در آن دخالتی ندارد و تنها بودجه آن را می‌پردازد و نتایج تحقیقات در سایه به طور رایگان در اختیار مردم قرار می‌گیرد.
۲. میان فرهنگستان‌ها و دانشگاه ارتباط برقرار می‌باشد و اعضای هیئت علمی آن می‌توانند در دانشگاه تدریس داشته باشند ولی موظف به تدریس نیستند همچنین در این پروژه از دانشجویان کارشناسی ارشد نیز استفاده می‌شود

۳. نسخه‌شناسی بر پایه معیار غربی «خط‌شناسی» است و به همین دلیل نسبی است و نمی‌شود تاریخ دقیق نسخه را تعیین کرد. بنا براین ما به روش علمی‌تر یعنی تعیین تاریخ نسخه با استفاده از کربن ۱۴ که روش شناخته شده‌ای در باستان‌شناسی برای تعیین قدمت اشیاء قدیمی بود روی آوردیم.

۴. پروژه ما برای اولین بار به صورت نظام‌مند از روش کربن ۱۴ برای سالیابی بر روی نسخه‌ها، پوست نوشته‌ها و پاپيروس‌ها استفاده می‌کند.

۵. ما از قطعات چوبی برجای مانده در عرستان وهمچنین پاپيروس‌ها که داری اطلاعات تاریخی (به عنوان مثال تاریخ یک معامله را درج کرده و نیتی هم نداشته که خلاف بنویسد) است استفاده می‌کنیم و روش کربن ۱۴ را با آن می‌سنجیم.

۶. از آنجا که نسخه‌های خطی برای سالیابی از طریق کربن ۱۴ به آزمایشگاه فرستاده می‌شود و قطعه‌ای از آن (یک سانتیمتر) بریده شده و سوزانده می‌شود و از طرفی چون این نسخ از طریق مجموعه داران تهیه می‌گردد، بنابراین مجموعه داران مقاومت می‌نمایند و به دلیل آسیب نسخه اغلب همکاری نمی‌نمایند و کمتر حاضری شوند آن را در اختیار پروژه قرار دهند.

۷. نسخه‌های خطی در نقاط مختلف دنیا پراکنده است و ما برای تحقیق تقاضا داریم که این نسخ در اختیار پروژه قرار گیرند از این رو پروژه این مکان‌ها را شناسایی و نقشه‌ای از آن را تهیه نموده است (نقشه نمایش داده شد) مناطقی که همکاری داشته‌اند بر روی نقشه به رنگ سبز و مناطقی که تا کنون مقاومت ورزیداند با رنگ نارنجی مشخص گردیده‌اند. قابل ذکر است که بررسی هر نسخه ۵۰۰ یورو هزینه دارد. برخی از جاهایی که همکاری نکردند وقتی نتایج تحقیقات بر روی سایت قرار گرفت موافقت خود را اعلام داشتند که البته هنوز این مسائل پیش روی پروژه می‌باشد.

۸. دو نکته در روش کربن ۱۴ و آزمایش نسخ با این روش قابل ذکر است: یکی آنکه احتمال دستبایی به نتایج اشتباه در فرایند تهیه نمونه از آن برای آزمایش بسیار زیاد است و دقت لازم را باید داشت چون هر نوع آلودگی نسخه، نتایج نادرست را در پی خواهد داشت و از دو طریق آلودگی نتیجه را تحت تأثیر قرار می‌دهد که یکی مواد نفتی است که نسخه را قدیمی نشان می‌دهد و دیگر دود سیگار و چنانچه نسخه در معرض آن قرار گیرد تاریخ آن را جدید معرفی می‌کند. لذا نسخه باید بسیار تمیز شود و سپس آزمایش گردد. و ما نمونه‌های زیادی از این نوع نسخه را از دست دادیم نکته دوم در این روش تبدیل سال کربنی به سال تقویمی است. در این روش سالیابی به معنی تعیین سال دقیق نیست و یک بازه منفی، مثبت +۸۰ سال را نشان می‌دهد و از طرفی چون در دنیا مسائل منطقه‌ای (گازهای کربنیک) یکسان نیست این مسئله در جاهای مختلف نتایج گوناگون دارد.

۹. ۶۰ نسخه خطی پوست نبشته (بیش از ۲۰۰۰ برگ) در اختیار پروژه هست که در سالیابی و تعیین تاریخ نگارش، سال ذبح گوسفند (چون روی پوست گوسفند نگاشته شده‌اند) مشخص می‌گردد و برای سالیابی دقیق باید جوهر چند صفحه پوست را تراشید که مجموعه‌داران مانع می‌شوند. البته بین سال ذبح گوسفند و تاریخ نگارش فاصله زیادی نباید باشد.

۱۰. برای سال یابی نمونه‌های مورد بررسی، یک سانتی متر مربع از گوشه پوست به آزمایشگاه فرستاده شد که بر اساس رادیوکتیو آن رنگ قرمز عدد تاریخ کربن را نشان می‌دهد و سپس باید به سال تقویمی تبدیل شود. ما خط روی قطعات روی چوب‌های برجامانده را از نظر جوهر و رسم الخط و ... با پوست نبشته‌ها مقایسه و بررسی می‌کنیم. همچنین عمر این قطعات به دلیل اینکه عمر درخت براساس شیارهای آن به راحتی به دست می‌آید، با خط آن و نیز خطوط پوست نبشته‌ها مقایسه و بررسی می‌شود و این دو به هم ربط دارند و در واقع مکمل یکدیگرند. بر این

اساس سال تقویمی مشخص می‌گردد. یک نمونه بر روی نمودار سال نگارش نسخه را حدوداً نشان می‌دهد: (۶۵۰ ۶۰۰ م).

۱۱. در مجموع از ۴ روش تاریخ مصحف به دست می‌آید که عبارتند از: رسم‌الخط، خط‌شناسی، تحلیل جوهر و روش کربن ۱۴.

۱۲. این چهار روش بعنوان مکمل تحقیقات و روشن ساختن تاریخ دقیق نگارش نسخه به کار می‌رود.

کربن ۱۴ چیست و چه نقشی در تعیین عمر اجسام دارد؟

تاریخ‌نگاری به کمک رادیو کربن که امروزه به روشی فراگیر و رایج برای تخمین عمر اجسام در علم باستان‌شناسی تبدیل شده اول بار در دهه ۵۰ میلادی توسط «ویلیارد اف. لیبی» استاد دانشگاه شیکاگو و برنده نوبل در رشته شیمی، مورد استفاده قرار گرفت.

عمر اشیاء قدیمی به کمک ایزوتوپ‌های رادیواکتیو کربن ۱۴ تعیین می‌شود که تغییرات آن بطور طبیعی اتفاق می‌افتد. به کمک زمان سنجی کربن ۱۴ طول عمر اجسام را تا ۶۰۰۰۰ سال می‌توان تعیین کرد. زمانی که نوترونهای پرتوهای کیهانی در اتمسفر با نیتروژن‌های ۱۴ برخورد می‌کنند. به طور مداوم کربن ۱۴ تولید می‌شود این کربن به سرعت با دی اکسید کربن هوا مخلوط شده و از طریق فتوسنتز در گیاهان جذب می‌شود و به این ترتیب در تمام موجودات زنده راه پیدا می‌کند پس قسمتی از همه کربن‌های موجود در بدن موجودات زنده کربن ۱۴ است که نسبت تمرکز آن هم مقدار ثابتی است. اما کربن ۱۴ یک عنصر رادیواکتیو است و با مرور زمان واپاشی کرده و تبدیل به عناصر دیگر می‌شود. همیشه تا زمانی که موجود زنده است، به دلیل تبادل با محیط بیرون اتم‌های واپاشیده شده با اتم‌های جدید کربن ۱۴ جایگزین می‌شوند و این نسبت تقریباً ثابت می‌ماند وقتی که یک موجود زنده می‌میرد و یا گیاهی خشک می‌شود، دیگر کربن ۱۴ جدیدی به طبیعت اضافه نمی‌شود اما کربن ۱۴‌های قدیمی شروع به واپاشی می‌کنند.

اتم‌های متفاوت موجود در یک عنصر را در اصطلاح علمی «ایزوتوپ» می‌نامند. برای کربن‌ها سه ایزوتوپ اصلی تعریف شده که این ایزوتوپ‌های اصلی را نیز کربن می‌نامند اما برای متمایز ساختن آن‌ها از یکدیگر، شماره‌هایی مخصوص برایشان در نظر گرفته شده و بدین سان کربن ۱۲، کربن ۱۳ و کربن ۱۴ نامیده می‌شوند. کربن ۱۴ رادیواکتیو است که نیمه عمری حدود ۵۷۶۰ سال دارد این خاصیت است که برای تخمین عمر مواد از آن استفاده می‌شود.

نیمه عمر چیست؟

اتم‌های رادیواکتیو در اتم‌های ثابت بر اثر یک فرآیند ساده ریاضی فاسد می‌شوند، در این فرآیند که یک دوره خاص (حدود ۵۷۶۰ سال) را در بر می‌گیرند، نیمی از اتم‌های موجود تغییر می‌کنند که به آن دوره، نیمه عمر می‌گویند یا در تعریف دیگر نیمه عمر به مدت زمانی که نیمی از هسته‌های پرتوزای یک ماده پرتوزا واپاشیده می‌شوند اطلاق می‌گردد.

باید دقت شود که نیمه عمر به معنی نصف شدن عمر نیست و همچنین به معنی از بین رفتن نصف ماده رادیواکتیو نمی‌باشد. بلکه به این معنی است که بعد از گذشت آن زمان فقط نصف هسته‌های ماده پرتوزای مورد نظر توانایی واپاشی دارند. به عنوان مثال اگر نیمه عمر یک ماده پرتوزا ۱ دقیقه و تعداد هسته‌های آن ماده را ۱۰۰۰ عدد در نظر بگیریم بعد از گذشت ۱ دقیقه ۵۰۰ تا از هسته‌های آن ماده واپاشیده می‌شوند و ۵۰۰ تا باقی می‌مانند و بعد از ۱ دقیقه بعدی، نصف ۵۰۰ تا (یعنی ۲۵۰ عدد) واپاشیده می‌شوند و ۲۵۰ تا باقی می‌مانند. بنابراین بعد از گذشت ۲ دقیقه ۷۵۰ هسته واپاشیده شده‌اند و ۲۵۰ تا مانده‌اند. به همین نحو بعد از ۳ دقیقه ۸۷۵ هسته واپاشیده شده و ۱۲۵ هسته می‌مانند و به همین ترتیب ادامه می‌یابد.

نقش کربن ۱۴ و ۱۲ و تعداد کربن موجودات زنده در تعیین تاریخ به محض این که یک موجود زنده می‌میرد، دریافت کربن آن از محیط قطع می‌شود. نسبت کربن ۱۲ به کربن ۱۴ در لحظه مرگ موجود با مقدار استاندارد آن در بدن بقیه موجودات زنده برابر است ولی پس از مرگ کربن ۱۴ واپاشیده شده و با هیچ کربن ۱۴ جدیدی جایگزین نمی‌شود. کربن ۱۴ بتدریج و با سرعت بسیار کم از بین می‌رود در حالی که مقدار کربن ۱۲ ثابت است. با به دست آوردن نسبت کربن ۱۲ به کربن ۱۴ در نمونه مورد بررسی و مقایسه آن با مقدار استاندارد این نسبت در موجودات زنده می‌توان قرنی را که این موجود در آن می‌زیسته است، با دقت بسیار خوبی محاسبه کرد

سال‌یابی به روش کربن ۱۴

تغییرات به وجود آمده در مقدار اتم‌های رادیواکتیو یا کربن ۱۴، عامل تعیین کننده‌ای برای شناخت و تخمین قدمت اشیا و اجسامی است که مدت زمانی نامعلوم از عمر آن‌ها می‌گذرد. با شمارش تعداد کربن‌های ۱۴ موجود در یک اتم که از طریق بررسی کربن‌های تشکیل دهنده اتم به دست می‌آیند، می‌توان به این نتیجه رسید که یک شی چه عمری دارد و یا در چه زمانی مرده است. از اینرو برای تخمین عمر باید دو عامل را به خوبی مدنظر داشت. نخست، نیمه عمر کربن ۱۴ چه بوده و دوم آنکه شی مورد نظر پیش از مرگ چه اندازه کربن ۱۴ داشته است (از طریق نسبت مقدار کربن ۱۲ به ۱۴ که ثابت است و نیز تعداد کربن موجود در نمونه‌های امروزی آن مانند درخت). بنابراین زمانی که باستانشناسان یک تکه ذغال را در غار یا یک قطعه چوب را در یک بنای قدیمی پیدا می‌کنند، می‌توانند به دقت مقدار کربن موجود در آنها را اندازه گرفته و مقدر کربن ۱۴ آن را تعیین کنند و سپس با در نظر گرفتن میزان کربن ۱۴ موجود در درختان امروزی مقدار کربن ۱۴ این اجسام را در زمان خود مشخص کنند. و از این راه طول عمر جسم مورد نظر را به دست آورند. منابع فوق از سایت تبیان گردآوری شده است (<http://www.tebyan.net/newindex.aspx>).

انواع ابر داده و کاربرد آن در بازیابی اطلاعات^۱

✦ انواع ابر داده

ابرداده‌ها با اهداف متفاوتی ایجاد می‌شوند و می‌توان ابر داده‌ها را با تقسیم‌بندی زیر مورد بحث قرار داد: ابر داده توصیفی، ابر داده ساختاری، ابر داده اجرایی

✦ ابر داده توصیفی

به صفاتی از عناصر اطلاعاتی که توصیف شده و این توصیف نیز می‌تواند مفصل باشد اشاره دارد مانند عنوان، مبدع، موضوع، تاریخ، کلیدواژه، چکیده و غیره. مثلاً بسیاری از چیزهایی که در نظام سنتی فهرست‌نویسی باید فهرست شوند صفات را تشکیل می‌دهند. با توصیف حتی یک تصویر که در بین صدها متن قرار دارد می‌توان ابر داده‌ای توصیفی ایجاد کرد (گیلوری، ص ۱۷۰).

✦ ابر داده ساختاری

ساختار و رابطه مجموعه‌ای از عناصر رقومی را توصیف می‌کند. برای مثال برای تولید ابر داده بعنوان جانشین رقومی یک کتاب باید شیوه آرایش صفحات، فهرست مندرجات و شاید ارتباط بین بخش‌ها و فصل‌ها را ثبت کنیم. از آنجا که ساختار یک عنصر اطلاعاتی - چه رقومی و چه غیر رقومی - مهم ترین معرف معنایی آن عنصر است ابر داده ساختاری اهمیت می‌یابد (گیلوری، ص ۱۷۱).

✦ ابر داده اجرایی

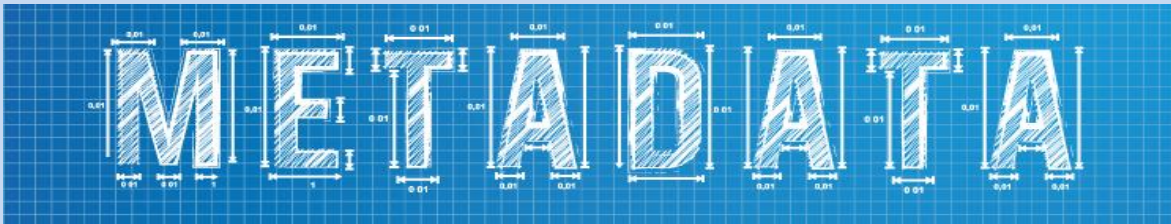
همه اطلاعاتی است که در تمام دوره زندگی یک عنصر رقومی برای مدیریت آن عنصر مورد نیاز است و همه اطلاعات مورد نیاز برای حفاظت از آن را نیز دربر خواهد داشت. ابر داده اجرایی اطلاعاتی درباره تولید عنصر رقومی ثبت می‌کند. می‌توان بصورت خودکار و با استفاده از سخت افزار و نرم افزار، بیشتر ابر داده‌های اجرایی که فرایند ثبت را شرح می‌دهند تولید کرد (گیلوری، ص ۱۷۶).

✦ انواع طرح‌های ابر داده‌ای

همان طور که می‌دانید، ابر داده، داده‌هایی درباره داده‌هاست که ویژگی‌ها و محتوای موضوعی مدرک را توصیف می‌کند طرح ابر داده‌ای نیز مجموعه ساخت یافته‌ای از عناصر است که منابع اطلاعاتی را به منظور شناسایی، کشف و استفاده از اطلاعات توصیف می‌کند (لی - اسملتزر، ۲۰۰۰). برای توصیف منابع جغرافیایی مانند نقشه‌ها، منابع موزه‌ها، منابع کتابخانه‌ای و سایر حوزه‌ها، داده‌های توصیفی خاصی مورد نیاز هستند که این داده‌ها به صورت طرح‌های ابر داده‌ای استاندارد و ساخت یافته‌ای، برای توصیف و تسهیل بازیابی منابع، توسعه یافته‌اند. در این بخش به معرفی برخی از طرح‌های ابر داده‌ای پرداخته می‌شود. تاکنون برای ابر داده قالب‌ها و استانداردهای گوناگونی بوجود آمده که از مهم‌ترین آنها می‌توان به قالب ابر داده‌ای دوبلین کور، قالب مارک، قالب یو. اس. مارک، قالب ابر داده‌ای طرح کدگذاری متن و قالب ابر داده‌ای خدمات مکان یاب دولتی... اشاره کرد. با توجه به دلایل و انگیزه‌های مختلف شکل‌گیری انواع قالب‌های ابر داده‌ای برای طیف وسیعی از منابع مختلف اطلاعاتی الکترونیکی موجود در اینترنت استفاده از الگویی که بتواند از انسجام و جامعیت بیشتری برخوردار باشد و سهولت تولید رکوردهای ابر داده‌ای

را تضمین کند از اهمیت خاصی برخوردار است (شیری، ۱۳۷۸، ص ۱۳۰). بهمین جهت تاکنون طرح‌ها و استانداردهای برده‌های متعددی طراحی و تدوین شده است.

مارک

در اواخر دهه ۱۹۵۰ کتابخانه کنگره به بررسی امکان استفاده از روش‌های خودکار برای امور داخلی خود پرداخت. در اوایل دهه ۱۹۶۰، با حمایت مالی شورای منابع کتابخانه‌ها این کار به صورت جدی پیگیری شد و مطالعه دیگری در خصوص تبدیل فهرست برگه‌های کتابخانه کنگره به شکل ماشین خوان و چاپ آنها توسط رایانه آغاز شد. این مطالعات در سال ۱۹۶۶ به صورت طرحی که نام مارک بر آن اطلاق شد درآمد (فتاحی و طاهری، ۱۳۸۴، ص ۱۵۷).

اهداف مارک عبارتند از:

نمایش کامل توصیف‌های کتابشناختی و روابط میان داده‌های اشیای کتابخانه‌ای تسهیل اشتراک بین داده‌های کتابشناختی کتابخانه‌ها. طرح مارک فقط به ساختار رکورد و کدگذاری آن توجه می‌کند و به محتوای رکورد در هر ساختاری نمی‌پردازد. همچنین این طرح در مورد جزئیات و یا ارتباط با منابع دوردست روشی پیشنهاد نمی‌کند. پروتکل مورد استفاده برای جستجو و بازیابی اطلاعات کتابشناختی مارک در اینترنت، پروتکل زد ۵۰ ۳۹ است. محتوای رکوردهای مارک کاملاً ساخت یافته است و برای استفاده از آن باید آموزش لازم ارائه شود. همچنین رکوردهای مارک برای اطلاعات توصیفی جزئی و مفصل طراحی شده‌اند، که با رشد منابع الکترونیکی تولید رکوردهای مارک هزینه زیادی در بردارد. این امر نشان می‌دهد که طرح مارک با تحولات اخیر همسو نشده است (دمپسی و هیری، ۱۹۹۷ نقل در شیری، ۱۳۷۹، ص ۱۳۸). یکی از جنبه‌های مثبت پروژه مارک این است که همواره برای کامل‌تر شدن و تطبیق با نیازهای ویژه کتابخانه مورد تجدید نظر قرار گرفته است. در حال حاضر ده‌ها مارک ملی در کشورهای مختلف ایجاد شده است. یونی مارک (UNIMARC) یک طرح بین‌المللی است که به قواعد فهرست نویسی هیچ کشوری وابسته نیست و به همین دلیل می‌تواند در تبادل اطلاعات کتابشناختی در سطح جهان و نیز در کنترل کتابشناختی جهانی (UBC) کمک کند (فتاحی و طاهری، ۱۳۸۴، ص ۱۵۸).

طرح کدگذاری متن

طرح کدگذاری متن نتیجه یک پروژه بین‌المللی است که در سال ۱۹۹۴ منتشر شد و هدف آن تعیین مجموعه‌ای از رهنمودهای کلی برای نمایش منابع متنی الکترونیکی است به طوری که محققان هر رشته قادر به مبادله و استفاده مجدد از منابع، مستقل از نرم افزار و سخت افزار باشند. طرح کدگذاری متن بر اساس استاندارد زبان نشانه گذاری عمومی توسعه یافته است و ویژگی‌های متن بر اساس این استاندارد توصیف می‌شود. عناصر این طرح به چهار گروه اصلی تقسیم می‌شوند:

- مجموعه هسته: عناصری که در مورد همه منابع کاربرد دارند.
- مجموعه پایه: عناصر داده‌ای که برای اسناد و مدارک خاصی مانند شعر، نثر و یا نمایشنامه کاربرد دارد.
- مجموعه ضمیمه: عناصر داده‌ای که برای توصیف جزئی و یا خاص منابع مختلف استفاده می‌شوند.
- مجموعه کمکی: عناصری که دارای نقش‌های خاصی هستند.

طرح کدگذاری متن نیز مانند طرح مارک به توصیف هویت‌های فیزیکی گرایش دارد و هیچ رهنمودی در خصوص توصیف خدمات ارائه نمی‌دهد. همچنین در سرعنوان‌های آن برای توصیف اطلاعات مربوط به مکان‌یابی، عناصری پیش‌بینی نشده است و برای شماره‌های راهنما و یا آدرس الکترونیکی نیز امکانی فراهم نمی‌آورد. در طرح کدگذاری متن هیچ پیش‌بینی برای تعیین سرشناسه صورت نگرفته و همچنین طرح نام اشخاص نیز توصیه نشده است. علاوه بر این‌ها مهم‌ترین مشکل این الگوی ابر داده‌ای فقدان پروتکل‌های اینترنتی برای جستجو و بازیابی سرعنوان‌های طرح کدگذاری. متن است (همان، ص ۱۴۰).

✦ طرح ابر داده‌ای دوبلین کور

طرح ابر داده‌ای دوبلین کور نوعی استاندارد است که مجموعه‌ای از عناصر ابر داده را برای سهولت دسترسی به منابع الکترونیکی عرضه می‌کند. عملکرد این استاندارد از حوزه کتابشناختی شروع شد اما به یک استاندارد واقعی برای ابر داده در محیط‌های وب تبدیل شده است (پیگ و دل گادو، ۱۳۸۲، ص ۱۳۵).

پانزده عنصر ابر داده‌ای دوبلین کور به زبان‌های بسیاری از جمله زبان فارسی ترجمه شده است. این عناصر عبارتند از:

۱. عنوان: نامی که به منبع داده می‌شود.
 ۲. پدیدآور: موجودیتی که مسئول به وجود آوردن محتوای منبع است.
 ۳. موضوع: موضوع محتوای منبع
 ۴. توصیف: گزارشی از محتوای منبع
 ۵. ناشر: موجودیتی که مسئول دسترس پذیری منبع است.
 ۶. همکار: موجودیتی که در تهیه محتوای منبع همکاری و مشارکت می‌کند.
 ۷. تاریخ: تاریخی که مربوط به یک رویداد در چرخه زندگی است.
 ۸. نوع: ماهیت یا گونه محتوایی منبع
 ۹. قالب: شکل دیجیتالی یا فیزیکی منبع
 ۱۰. شناسه: ارجاعی روشن و واضح به منبع در بستر و بافتی مشخص.
 ۱۱. منبع: ارجاع به منبعی که منبع فعلی از آن مشتق شده است.
 ۱۲. زبان: زبان محتوای فکری منبع
 ۱۳. رابطه: ارجاع به منبعی مرتبط
 ۱۴. پوشش: وسعت و دامنه محتوای منبع مانند حوزه جغرافیایی یا دوره زمانی
 ۱۵. حقوق: اطلاعات مربوط به حقوق منبع (پیگود لگادو، ۱۳۸۲، ص ۱۳۵).
- تداوم و پویایی عناصر ابر داده‌ای دوبلین کور و کاربرد پذیری آن در کشورهای مختلف موجب توفیق و گسترش این قالب است.
- این عناصر را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد:
- الف- عناصری که اساساً مربوط به محتوای منبع یا سایت هستند مانند عنوان، زبان، موضوع، توصیف، رابطه و پوشش
- ب- عناصری که با مالکیت منبع مرتبط هستند مثل مولف، همکار، حقوق
- ج- عناصری که به ظاهر فیزیکی منبع مرتبط هستند مثل تاریخ، شکل، شناسه گر

منابع و ماخذ

- ثورنلی، جنی. "چگونگی ابرداده: ایجاد و استانداردها" ترجمه محسن حاجی زین العابدینی. فصلنامه کتاب. دوره سیزدهم، پاییز ۱۳۸۱، ص ۱۳۵.
- شیر، علی اصغر (۱۳۷۹). «ابرداده و تأثیر آن بر فهرست‌های ماشین خوان: الگوی فارسی ابرداده‌ای برای سازماندهی اطلاعات الکترونیکی فارسی». در همایش کاربردها و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران (۲۷ و ۲۸ آبان ماه ۱۳۷۸)، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های ارائه شده. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد؛ تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.
- شیر، علی اصغر. "ابرداده‌ها و تأثیر آن بر فهرست‌های ماشین خوان: الگوی فارسی ابرداده برای سازماندهی اطلاعات الکترونیکی فارسی" در فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه: مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، ۲۷ و ۲۸ آبان ماه ۱۳۷۸، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد. به کوشش رحمت الله فتاحی. تهران: مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد؛ مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۹، ص ۱۲۴-۱۵۱.
- فتاحی، رحمت ا. . . طاهری، مهدی (۱۳۸۴). فهرست نویسی: اصول و روش‌ها. ویرایش ۴. تهران، کتابدار.
- گیلوری، عباس. آینده دیجیتال کتابخانه‌ها: راهبردهایی برای عصر اطلاعات.

معرفی خانم آزاده جاویدی کتابدار پیشکوت بخش سفارشات^۱

وظایف و مسؤلیت‌ها

خانم آزاده جاویدی فیروز طوسی بیش از ۲۴ سال است که در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی مشهد به فعالیت مشغول است. تجربیات خوب ایشان در کار انتخاب و تهیه کتاب برای مجموعه سازی می‌تواند به عنوان راهنمایی مفید در اختیار دیگر کتابداران قرار گیرد. یکی از ویژگی‌های کتابدار خوب کتابشناس بودن است که ایشان در این زمینه نیز تبحر کافی و لازم را بدست آورده است. ایشان در طول خدمت وظایف و مسؤلیت‌های مختلفی را عهده دار بوده‌اند و در بخش‌های مختلف کتابخانه از جمله امانت کتاب و سفارشات و مجموعه‌سازی کار کرده است. مهمترین مسؤلیت ایشان جمع‌داری اموال کتب کتابخانه مرکزی می‌باشد که از پر مسؤلیت‌ترین و استرس‌زاترین کارهای یک کتابخانه است و به طور معمول کتابداران از این کار واهمه دارند اما ایشان با صبر و حوصله این وظیفه را به بهترین شکل انجام می‌دهند. تجربیات ایشان در زمینه ثبت و صدور قبض انبار که سالها بصورت دستی صورت می‌گرفت منجر به ایجاد سیستم الکترونیکی سدف در دانشگاه گردید. یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد ایشان اشتیاق فراوان برای پاسخگویی به مراجعین است ایشان تا مطمئن نشوند که فرد پاسخ مناسب را دریافت کرده است دست از تلاش بر نمی‌دارند و با علاقه بسیار چه بصورت تلفنی و چه بصورت حضوری پاسخ مراجعین را می‌دهند. اطلاعاتی که ایشان در شناخت ناشرین دارند نیز در کار انتخاب بسیار کارگشا و مفید است با توجه به اینکه فناوری‌های اطلاعاتی با رشد سریع تقریباً جای کتاب را گرفته است اما ایشان معتقد است که کتاب چاپی هنوز جایگاه ویژه خود را در میان جامعه کتابخوان و فرهیخته حفظ کرده است و هیچگاه این جایگاه از بین نخواهد رفت.

۱- رقیه دهستانی، کارشناس ارشد مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

بخش سفارشات همه روزه کتاب‌های گوناگون و متنوعی را از طریق اهدا دریافت می‌کند که مسئولیت انتخاب کتاب‌های مناسب از بین این کتاب‌ها به عهده ایشان است. بارها اهداکنندگان کتاب‌هایی بسیار قدیمی که کهنه و فرسوده شده اند را به کتابخانه می‌آورند، اما ایشان با ماسک و دستکش به سراغ کارتون‌های کتاب رفته و بهترین‌ها را برای مجموعه کتابخانه انتخاب می‌نمایند. باید دانست که کار انتخاب کتاب اهدایی از بین مجموعه کتابهای رسیده به کتابخانه چندان ساده نیست و نیاز به حوصله و صرف وقت کافی دارد در ابتدا باید کتاب‌های مناسب که به لحاظ شکل ظاهری فرسوده و کهنه نیست جدا گردد و سپس کتابهای مناسب و مفید و تقریباً جدید در سیستم کتابخانه کنترل شود، عناوین تکراری که دارای نسخ زیاد است و رخداد امانت کمی نیز دارد انتخاب نخواهد شد. اما گاهی عناوین تکراری همگی امانت و رزرو است که این نشان دهنده نیاز به تعداد نسخ بیشتر از آن کتاب در مخزن کتاب برای استفاده دانشجویان می‌باشد، بنابراین کتابها توسط ایشان و همکارانشان در سیستم ثبت و برای استفاده در کتابخانه به بخش فنی ارسال می‌شود. همچنین کتاب‌های تکراری غیر قابل استفاده برای کتابخانه نیز با نظر مدیریت به دیگر سازمان‌ها اهدا می‌شود.

همچنین خانم جاویدی بررسی و پیگیری سفارشات کتاب اعضاء هیات علمی و دانشجویان دانشکده‌های علوم، علوم ریاضی، کتابخانه مرکزی و مرکز زبانهای خارجی و سازمان مرکزی دانشگاه را عهده دار هستند. سفارشات اعم از کتاب‌های فارسی و لاتین می‌باشد که در پرتال سفارشات برای ایشان ارسال می‌شود و شامل فرایندی چند مرحله‌ای است.

ویژگی‌های اخلاقی

از جمله صفات بارز شخصیتی خانم جاویدی روحیه پر جنب و جوش و خستگی ناپذیر ایشان است. فاصله بین اتاق‌های بخش سفارشات به سرعت و با گام‌های کوتاه شاید روزی چند بار پیموده می‌شود و امور مربوط به رسیدگی به قبض انبارها و هماهنگی با کار پرداز را انجام می‌دهند.

از دیگر صفات بارز ایشان روحیه شوخ طبعی می‌باشد ایشان خاطرات جالبی را در ذهن دارند و هیچوقت هم این خاطرات تکراری نیست. این باعث می‌شود ایشان دوستان زیادی از بین تمامی گروه‌های سنی داشته باشند. خانم جاویدی در زمینه ادبیات اطلاعات جامع و کاملی دارند ایشان شناخت خوبی از سبک‌های ادبی، جوایز ادبی و نویسندگان گوناگون دارند. روحیه کتاب‌دوستی و علاقه به مطالعه آثار بزرگان و مشاهیر جهان طی سال‌ها تجربه کاری باعث شده است که ایشان کتابشناس خبره‌ای به خصوص در حوزه‌های ادبی و روانشناختی باشند. جلسات هفتگی کتابخوانی و معرفی آثار و سبک‌های مختلف نویسندگی نیز توسط ایشان هر هفته مدیریت می‌شود که برای علاقمندان و خوانندگان کتاب بسیار مفید است. با آرزوی سلامتی و موفقیت روزافزون برای این همکار پرتلاش.

